

צרכים של להט"בים מזדקנים

יצחק שנור   איילת ברג-זרמן

המחקר מומן בסיוע ג'וינט-אשל ועיריית תל אביב-יפו

עריכת לשון: רוגית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר ותמצית מנהלים): אוולין איבל
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | כסלו תש"ף | דצמבר 2019

תקציר

רקע

עם הזדקנות האוכלוסייה הולך וגדל גם מספרם של הלהט"בים המבוגרים והעלייה בתוחלת חייהם מעצימה את האתגרים הניצבים בפניהם בעת הזיקנה. מבוגרים להט"בים רבים חוו בחייהם יחס שלילי מצד החברה, והם מתקשים להשתלב במסגרות השירותים הרגילות לזקנים. הם סובלים מבידוד חברתי, מתחושת דחייה בקהילה, מעוני, מתחלואה עודפת, מפחד מפני כניסה למסגרות דיור לזקנים וחשש מפנייה לקבלת שירותים ולעיתים אף מדחייה על ידי קהילת הלהט"ב עצמה.

מטרות

להתחקות אחר צורכיהם הייחודיים של הזקנים בקהילת הלהט"ב בישראל, ללמוד על היבטים שונים בהתמודדותם עם האתגרים הנובעים מהזדקנותם, ולבחון את מידת ההיענות של מערכת השירותים לצרכים אלה. המחקר יסייע למערכות שירותי הבריאות והרווחה, לג'וינט-אשל ולגופים אחרים לפתח מענים לשיפור ולהנגשה של השירותים הניתנים לאוכלוסיית הלהט"בים המזדקנים.

שיטות

(1) סקירת ספרות בנושא צורכיהם הייחודיים של להט"בים מזדקנים, השירותים והפתרונות המוצעים להם, בעיקר בארצות הברית ובאירופה; (2) ראיונות עומק עם 12 אנשי מפתח מארגוני קהילת הלהט"ב בישראל; (3) ראיונות מובנים למחצה עם 22 חברי קהילת הלהט"ב בני 55 ומעלה; (4) סקר מקוון עם 104 חברי קהילת הלהט"ב בני 55 ומעלה; (5) ראיונות מובנים למחצה עם 12 אנשי מקצוע ונותני שירותים בקהילה, במשרדי הממשלה ובמוסדות.

ממצאים

להט"בים מבוגרים (בני 55 ומעלה) סובלים מרשתות תמיכה משפחתיות דלילות. 58% מהם גרים לבד (קרוב לפי שניים מאשר בכלל האוכלוסייה בגילים אלו), ול-63% יש ילדים (בהשוואה ל-96% מקרב כלל האוכלוסייה בגילים אלו). הם נעזרים בחברים אשר מהווים עבורם משענת ועזרה ומעין תחליף למשפחה. בדידות היא מאפיין נוסף של הזדקנות אשר להט"בים מבוגרים סובלים ממנו בעוצמה רבה; 57% דיווחו על תחושת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם (פי שניים מאשר באוכלוסייה). בקרב בני 70 ומעלה היקף הבעיה רחב אף יותר. להט"בים מזדקנים חווים קושי חברתי כפול ומשולש לעומת בני גילם בכלל האוכלוסייה, וסובלים מהדרה בכמה מעגלים; מהומופוביה, מגילנות ומגילנות בתוך קהילת הלהט"ב.

אשר לקשר שלהם עם מערכות הבריאות והרווחה, על אף שרוב המשיבים לסקר (86%) דיווחו כי לא חוו אפליה או דחייה במערכות אלו, כשליש מהם חשים אי-נוחות או חשש למסור פרטים אישיים. 27% חוששים שדעות קדומות או אפליה ישפיעו לרעה על הטיפול או השירות שיקבלו, 25% חוששים לחשוף את הנטייה המינית בפני צוותים של מערכת הבריאות, ו-11% דיווחו שהם נמנעו מלפנות לקבלת שירותים כי חששו להיחשף. בדומה לנמצא במחקרים בעולם, שיעור הסובלים מדיכאון בקרב להט"בים מבוגרים הוא גבוה - 31% דיווחו שרופא אבחן אצלם דיכאון או חרדה (לעומת 8% בקרב כלל בני 65 ומעלה).

רבים הביעו חשש וקושי להכניס מטפל/ת הביתה, וכן חשש מן הרגע שבו יצטרכו להיכנס למסגרות דיור מוגן או לבתי אבות. עלה חשש שבשל צורך במטפל או צורך לעבור למסגרת דיור הם יצטרכו להיכנס שוב לארון, פחד שמא לא יטופלו כראוי בגלל מי שהם וקושי להיכנס למסגרת דיור כבני זוג להט"בים.

מסקנות עיקריות

הקשיים הקיימים בהזדקנות מועצמים ביתר שאת בקרב חברי קהילת הלהט"ב: הקושי בהתמודדות עם בדידות ומגורים לבד; רשתות תמיכה דלילות; חשש מלפנות לשירותי בריאות ורווחה; חוסר מודעות של נותני שירותים לצרכים שלהם ולקשייהם והעדר שירותים מותאמים.

בהתבסס על מודלים מוצלחים בארצות הברית, קנדה ובריטניה, עולה כי הדרכה והכשרה לאנשי מקצוע מתחומי הבריאות והרווחה הן השלב הראשון בכל הנוגע למתן שירות ללהט"בים מבוגרים. עוד עולה צורך בהנגשת שירותים חברתיים, בסיוע לארגוני הקהילה בהתמודדות עם גילנות, בפיתוח והתאמת שירותים למבוגרים ובהתאמת מסגרות דיור לזקנים מקרב הקהילה הלהט"בית. מומלץ להיעזר בארגוני הקהילה בהכשרות לאנשי מקצוע ולשקול אפשרות לשלבם במערך השירותים.

תמצית מנהלים

רקע

מבוגרים להט"בים רבים חוו בחייהם יחס שלילי מצד החברה, והם מתקשים להשתלב במסגרות השירותים הרגילות לזקנים. הם חיו חיים שלמים בהסתתרות ובשולי החברה, ולמרות השינויים ביחס החברה אל הקהילה הלהט"בית, הזקנים בקהילה אינם נהנים מכך. התקופה שבה חיו בפחד ובהסתתרות הותירה את חותמה עד היום. מנגד, חוסר מודעות של נותני שירותים לקיומם ולצורכיהם הייחודיים מוביל להעדר מענים מתאימים ומגביר אף הוא את החשש מפנייה לקבלת שירותים.

בשנים האחרונות נעשים בעולם, בעיקר בארצות הברית, מאמצים לחקור אוכלוסייה זו ואף נוצרים שיתופי פעולה מחקריים להבנת הסוגיה. מן הספרות עולה כי זוהי אוכלוסייה "בלתי נראית" וקשה לחקירה. מעטים מקרב קהילת הלהט"ב בגיל המבוגר מוכנים להישף, ומי שעושים זאת הם לרוב האנשים החזקים יותר מבחינה כלכלית-חברתית. מן המחקרים המועטים שנעשו עולה כי זוהי אוכלוסייה בסיכון הסובלת מבידוד חברתי, מתחושת דחייה בקהילה, מעוני, מתחלואה ומחשש מלפנות לקבלת שירותים. עם ההזדקנות והקשיים הנלווים אליה גובר הצורך להיעזר בשירותי הבריאות והרווחה, אך שנים של פחד והסתרה מקשים מאוד על הפנייה ועל קבלת הסיוע.

עוד עולה מן הספרות כי בעולם נעשות פעולות שונות לסיוע לאוכלוסייה זו, ובין היתר מתפתחים שירותים ייעודיים שונים. הצורך בשירותים ייעודיים עולה בגלל החשש החברתי מחשיפה בעת פנייה לקבלת שירותים. על כן שירותים ייעודיים לקהילה מפחיתים את החשש מפנייה לקבלת שירותים. שירותים אלו כוללים פעילויות חברתיות, מועדונים, שירותי סיוע בתזונה, הפצה של רשימות נותני שירותים שהם ידידותיים לקהילה, ואף הקמה של מסגרות דיור ייעודיות. כמו כן נערכות הכשרות לאנשי מקצוע בתחומים שונים לצורך יצירת היכרות עם הקהילה, עם קשייה הייחודיים ועם הצרכים הנובעים מהם.

המחקר הוא יוזמה של ג'וינט ישראל-אשל. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל ערך את המחקר, בסיוע ג'וינט-אשל ועיריית תל אביב יפו.

מטרות

להתחקות אחר צורכיהם הייחודיים של הזקנים בקהילת הלהט"ב בישראל, ללמוד על היבטים שונים בהתמודדותם עם האתגרים הנובעים מהזדקנותם, ולבחון את מידת ההיענות של מערכת השירותים לצרכים אלה. המחקר יסייע למערכות שירותי הבריאות והרווחה, לג'וינט-אשל ולגופים אחרים לפתח מענים לשיפור ולהנגשה של השירותים הניתנים לאוכלוסיית הלהט"בים המזדקנים.

שיטות

(1) סקירת ספרות בנושא צורכיהם הייחודיים של להט"בים מזדקנים, השירותים והפותרונות המוצעים להם, בעיקר בארצות הברית ובאירופה; (2) ראיונות עומק עם 12 אנשי מפתח מארגוני הקהילה בישראל; (3) ראיונות מובנים למחצה עם 22 חברי קהילת

הלהט"ב בני 55 ומעלה; (4) סקר מקוון עם 104 חברי קהילת הלהט"ב בני 55 ומעלה; (5) ראיונות חצי מובנים עם 12 אנשי מקצוע ונותני שירותים בקהילה, במשרדי הממשלה ובמוסדות.

ממצאים

זקנים להט"בים, כיתר הזקנים, מתמודדים בזיקנתם עם פגיעה במצבם הבריאותי ועם שינויים במצבם החברתי והמשפחתי. אלא שבקרוב זקנים להט"בים הקשיים הללו מועצמים ויכולתם לקבל עזרה להתמודד עם קשיים אלו, פוחתת. מסלול החיים ואירועי החיים הייחודיים ללהט"בים הביאו לכך שבזקנתם הם מצוידים ברשתות תמיכה דלילות, והמשמעות היא תחושת בדידות שכיחה וצמצום היכולת להיעזר בבני משפחה כאשר הם נזקקים לסיוע, למשל לצורך תפקוד יום-יומי, לסיוע בקשר עם מערכות השירותים ובתמיכה רגשית וחברתית. זאת ועוד, אפליה ויחס לא הולם שחוו מצד החברה בעבר, תרמו לכך שבקרוב אוכלוסייה זו נוצר חשש מלפנות לקבלת שירותים, במיוחד בתקופה שבה הם זקוקים להם במיוחד. עוד עולה כי קבוצת הטרנסג'נדרים מהווה קבוצה ייחודית בקשיים שהיא חווה ובהתמודדות עימם. לפיכך, חשוב להבין את הקשיים שאוכלוסיית הלהט"ב מתמודדת עימם וכיצד לספק להם שירות המותאם טוב יותר לצורכיהם.

ממצאי המחקר מצביעים על מסלול החיים לא שגרתי שאותו חוו בני קהילת הלהט"ב המבוגרים ואשר בא לידי ביטוי ביתר שאת בגיל הזיקנה. מסלול החיים כולל ילדות רצופת משברים ויחסים רעועים עם משפחת המוצא; הקמת משפחה הטרנו-נורמטיבית ופירוקה לאחר היציאה מן הארון; או הימנעות מהקמת משפחה. בדרך כלל הקשרים עם המשפחה או משפחת המוצא הם דלים או נעדרים לחלוטין. הקשרים הקיימים רעועים, רצופים עליות ומורדות. ההשלכות של מציאות זו הן חסר משמעותי במערכות תמיכה חיוניות בגיל הזיקנה. 58% ממשתתפי המחקר גרים לבד (קרוב לפי שניים מאשר בכלל האוכלוסייה בגילים אלו), ול-63% יש ילדים (בהשוואה ל-96% מקרב כלל האוכלוסייה בגילים אלו). הם נעזרים בחברים אשר מהווים עבורם משענת ועזרה ומעין תחליף למשפחה.

הבידוד החברתי ותחושת הבדידות גוברים בזיקנה, בשל התמעטות מספר החברים, בשל מגבלות פיזיות ובריאותיות המצמצמות את היכולת לקיים קשרים חברתיים ובשל סיבות אחרות. אולם להטב"ים מזדקנים מתמודדים עם תחושה תכופה יותר של בדידות, הנובעת מהעדר משפחה, מקשרים דלילים עם משפחת המוצא, מהסוד שאותו הסתירו במהלך חייהם ובקרוב טרנסג'נדרים גם ממחסור ברשתות תמיכה חברתיות. להט"בים מבוגרים שבחרים להישאר בארון אינם יכולים לחשוף את חייהם לפני סביבתם הקרובה, כגון שכנים, דבר המעצים את בדידותם ומקטין את רשת התמיכה הסביבתית שלהם. 57% דיווחו על תחושת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם (פי שניים מאשר באוכלוסייה). בקרב בני 70 ומעלה היקף הבעיה רחב אף יותר: 85% דיווחו על תחושת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם. לשם השוואה, בקרב בני 75 ומעלה בכלל האוכלוסייה 43% מדווחים על תחושת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם.

אשר לקשר עם מערכות הבריאות והרווחה, על אף שרוב המשיבים לסקר (86%) דיווחו כי לא חוו אפליה או דחייה במערכות אלו, כשליש מהם חשים אי-נוחות או חשש למסור פרטים אישיים עקב ההטרנו-נורמטיביות (תפיסה המניחה כי הטרנסקסואליות היא נורמה אוניברסלית) הקיימת במערכת. 27% חוששים שדעות קדומות או אפליה ישפיעו לרעה על הטיפול או השירות שיקבלו, 25% חוששים לחשוף את הנטייה המינית בפני צוותים של מערכת הבריאות, ו-11% דיווחו שהם נמנעו מלפנות לקבלת שירותים

כי חששו להיחשף. בדומה לנמצא במחקרים בעולם, שיעור הסובלים מדיכאון בקרב להט"בים מבוגרים הוא גבוה - 31% דיווחו שרופא אבחן אצלם דיכאון או חרדה (לעומת 8% בקרב כלל בני 65 ומעלה). מן הראיונות עם אנשי מקצוע ונותני שירותים בקהילה, במשרדי ממשלה ובמוסדות עולה כי הנושא של הזדקנות להט"בים אינו מוכר להם כנושא בפני עצמו וכי הם לא מכירים מקרים שבהם זקנים נתקלו בקושי לקבל שירות או קיבלו שירות לא מתאים על רקע של נטייה מינית. מתשובות המרואיינים עולה חוסר הכרות עם הנושא, עם הקשיים והצרכים של האוכלוסייה. חלק מהם סבורים כי המענים יכולים להינתן במסגרת המענה הרגיל וכי אין צורך במענה ייחודי. חלק מהם סבורים כי הנושא מושקק בגלל טאבו ודעות קדומות.

החשש מאובדן עצמאות תפקודית ועקב כך הגדלת התלות באחרים גדול במיוחד בקרב להט"בים מבוגרים. כל המרואיינים ביטאו חששות מפני ההזדקנות הקרבה ומפני היחס שיקבלו אם יצטרכו להיעזר במטפל או במטפלת שייכנסו לביתם או אם יעברו למסגרת מוסדית. הם חוששים שהדבר יפריע להם לנהל אורח חיים להט"בי, שיצטרכו להיכנס לארון או שיקבלו טיפול לא הולם בגלל נטייתם המינית. החשש להיות לבד במהלך ההזדקנות מועצם בקרב הקהילה הלהט"בית, בגלל החוסר במערכת תמיכה משפחתית, אשר מקשה על ההתמודדות עם אתגרי הזקנה ומעצים את החשש מפני העתיד.

מסקנות עיקריות

הקשיים הקיימים בהזדקנות מועצמים ביתר שאת בקרב חברי קהילת הלהט"ב. הם סובלים מבדידות רבה מאוד ושיעור הגרים לבד גבוה. רשתות התמיכה שלהם דלילות ולכן יש להם פחות על מי להישען בזיקנתם. בגלל ניסיון החיים שלהם והסוד שחלקם עדיין נושאים או מתקשים לחשוף, הם חוששים לפנות לשירותי הבריאות והרווחה, חוששים שיופלו לרעה או לא יטופלו כראוי. הם סובלים מהדרה מרובה הן בשל היותם זקנים והן בשל היותם להט"בים. עלה צורך במסגרות ופעילויות חברתיות מתאימות להם, וכן צורך במסגרות מגורים ייעודיות בגלל חששות מהטרו-נורמטיביות (במסגרות מגורים רגילות לזקנים. לאנשי המקצוע בשירותי הבריאות והרווחה חסרה מודעות לקיומה של קהילת הזקנים הלהט"בים וחסרה היכרות עם הקשיים שאיתם הם מתמודדים ועם הצרכים הייחודיים להם.

בהתבסס על מודלים מוצלחים בארצות הברית, קנדה ובריטניה, עולה כי הדרכה והכשרה לאנשי מקצוע מתחומי הבריאות והרווחה הן השלב הראשון בכל הנוגע לטיפול בלהט"בים מבוגרים. עוד עולה צורך בהנגשת שירותים חברתיים, בסיוע לארגוני הקהילה בהתמודדות עם גילנות, בפיתוח והתאמת שירותים למבוגרים ובהתאמת מסגרות דיור לזקנים מקרב הקהילה הלהט"בית. מומלץ להיעזר בארגוני הקהילה בהכשרות לאנשי מקצוע ולשקול אפשרות לשלבם במערך השירותים.

תודות

אנו שמחים להודות לכל האנשים והארגונים שיזמו מחקר זה ועזרו לנו להוציאו אל הפועל. לארגוני הקהילה, לג'וינט-אשל ולעיריית תל אביב-יפו על היוזמה למחקר והשותפות במימונו.

תודה לאנשי המקצוע ממשרדי הממשלה וממערכות השירותים, על שהסכימו להתראיין למחקר זה. כן תודה לפעילים בארגוני קהילת הלהט"ב, על שהואילו להיפגש איתנו, לסייע לנו בהבנת הנושא ולהפנות אותנו אל אנשי הקהילה. תודה מיוחדת לכל האנשים והנשים מקהילת הלהט"ב שענו על שאלותינו הרבות ופתחו בפנינו את סגור ליבם.

אנו מודים לעמיתנו במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל: ליפית כהן על עזרתה הרבה בניתוח האיכותני ולג'ני ברודסקי, לשעבר מנהלת תחום זיקנה, על הערותיה המועילות.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
1	2. מטרות המחקר
2	3. שיטות המחקר
2	3.1 אוכלוסיית המחקר
2	3.2 איסוף הנתונים וכלי המחקר
3	3.3 ניתוח הנתונים
3	3.4 אתיקה
5	4. סקירת ספרות
22	5. ממצאים
22	5.1 מאפייני הרקע של משיבי הסקר המקוון
24	5.2 רשתות התמיכה - המצב המשפחתי והחברתי
30	5.3 תחושת הבדידות
35	5.4 הקשר עם מערכות הבריאות והרווחה
41	5.5 הקשיים הייחודיים של טרנסג'נדרים
43	5.6 הצעות שעלו מדבריהם של אנשי מפתח בקהילת הלהט"ב
44	6. מגבלות המחקר
45	7. סיכום ומסקנות
47	מקורות

רשימת לוחות

23

לוח 1: מאפייני הרקע של משיבי הסקר המקוון

רשימת תרשימים

27

תרשים 1: להט"בים בני 55 ומעלה הנמצאים היום בזוגיות, לפי גיל

28

תרשים 2: להט"בים בני 55 ומעלה שיש להם ילדים, לפי גיל

29

תרשים 3: הסדרי מגורים של להט"בים בני 55 ומעלה, לפי גיל

30

תרשים 4: למי תפנה בשעת משבר, להט"בים בני 55 ומעלה, לפי גיל

32

תרשים 5: להט"בים בני 55 ומעלה שדיווחו על הרגשת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם, לפי גיל ומגדר

38

תרשים 6: הקשר של להט"בים בני 55 ומעלה עם מערכות השירותים